

מבוא

הנני נותן בזה לפני הקוראים הישרים את המבוא, מכל י"ז פרקים, מדובר בו מכל הנוגע למדרש איכה, אשר יתחקו עליהם דורשי קדמוניות ישרון, ואצפה כי יפיקו רצון מכל אשר השתדלתי לדלות פנינים ממעמקי החקירה והדרישה, ויברכוני בעדה, וזה החלי בעזר הצור.

(א) שם הספר

המדרש איכה נחלק לב' חלקים, החלק הראשון הוא פתיחות נסדרו על פסוק איכה ישבה, ובדפוס ראשון דפוס פיזארו, גם בדפוס קאנשטאנטינא, ואח"כ בכל הדפוסים נקראו „פתיחתא דחכימי” וכן רשום בהתחלתם, ובסופם כתיב „סליקו להן פתיחא דחכימי”, אולם הקדמונים כמו הערוך רש"י והילקוט כאשר הביאו מאמרים מהפתיחות לא ציינו בשם פתיחא רק פתח, הערוך ציין „בריש מגלת איכה”, והילקוט ציין גם הפתיחות „איכה רבתי”:

המדרש בכלל נקרא אגדת איכה, אגדת איכה רבתי (א), מגילת איכה (ב), מדרש קינות, מדרש איכה רבתי (ג), מדרש איכה, רבתי (ד), איכה רבתי, רבה איכה, או איכה רבה (ה), הלומות דמגילת איכה (ו).

(ב) תכונת הפתיחות ואם נסדרו עם גוף המדרש מאת מסדר אחד ובזמן אחד.

חלק הראשון מהמדרש איכה הוא פתיחות, על שם שהובא בו ר' פלוני ופלוני פתח, כמו ר' אבא בר כהנא פתח, ר' יוחנן פתח, ובדפוס ראשון נקראו „פתיחתא דחכימי”, אולם הקדמונים לא יכנו אותם פתיחות, בעל הערוך כאשר מביא מאמרים הנמצאים בפתיחות כותב תמיד „בריש מגלת איכה”, ורש"י ו"ל בהביאו מאמר הנמצא בפתיחא לא ציין כלל, רק הביא במדרש קינות, אף שהוא בפתיחא, גם בעל הילקוט כאשר הביא בילקוטו מאמרים מן הפתיחות מציין בגליון „איכה רבתי” (ראה להלן רשימה א' ורשימה ב' מהילקוט).

בכל הפתיחות סיים המסדר בפסוק „איכה ישבה בדד”, ולרוב סיים בדבור „כיון שחמאו גלו, וכיון שגלו התחיל ירמי' מקונן עליהם איכה”, חוץ מפתיחא כ"ד ר' יוחנן פתח משא גיא חוון, ופתיחא כ"ה ר' יוחנן פתח-תנו לה' אלהיכם כבוד, ופתיחא כ"ח ר' המא בר חנינא פתח וירמי' לקח מגילה אחרת, ועוד גם הפתיחא האחרונה ס' ל"ד המתחלת

(א) ונקרא המדרש „רבתי” כמו שנקרא „פסיקתא רבתי” לפי שה' מדרש על איכה שה' קצן מן זה שפנינו; ואולי הוא המדרש איכה זועף אשר הולאתי לאור, לכן קראו את המדרש הגדול מן השני בשם „רבתי” להבדילו מן הקטן ממנו, אבל לא כמו שחשב הכב המוקד מהסריו"ל אף בספרו על הדעות דף קט"ז כי מלפנים יכונה רבתי רק על פסוק א', על שם הכתוב „רבתי עם” ואח"כ נקרא המדרש בלו בשם „רבתי” והוא השערה נחוקה. (ב) כן יכנהו הערוך ורמזו לכנותו מדרש מגילת איכה. (ג) הכב בעל מנחת שי (איכה ב' ו') חשב בטעות כי מדרש קינות ואיכה רבתי הם מדרשים נפרדים. (ד) כן יכנהו בעל ילקוט המכונה על יסעי' בשם „רבתי”. (ה) כן יכנהו בעל סדר הדעות. (ו) כן יכנהו בעל הערוך בערך ארך, דיעי, חסכ, קקע, פש, את המאמרים מחלומות ופתונים כפסוק א' המתחילים מד כותאי.

המתחלת על ההרים אשא בכי, הפתיחות האלה אינן מסיימת בפסוק איכה ישבה בדר. כל הפתיחות האלה לא היו מצויינים כלל בסמינים, רק בדפוסים האחרונים ציינו אותם באותיות, ומספרם ל"ד (א), אולם יש לחשוב אותם למספר ל"ז כי בפתיחא ב' נתחברו ב' פתיחות יחד, היינו במאמר וכיון שהשליכו דברי תורה התחיל ירמי' מקונן עליהם איכה, בזה נשלם פתיחא ב', ומן כה אמר ה' צבאות התבוננו היא פתיחא בפני עצמה, ומסיימת ג"כ התחיל מקונן עליהם איכה. וראיתי כי גם מהרז"ו העיר בצדק בפירושו וז"ל: כה אמר ה' צבאות התבוננו, סתמא דמדרש הביא מאמר זה לפתיחא כמו שאר הפתיחות, גם תותם כמו בכל הפתיחות, התחיל מקונן עליהם איכה, אלא על שלא אמרו אמורא מיוחד כמו בשאר הפתיחות, ע"כ לא הדפיסו המדפיסים בנתינת ריות וכאלו היא שייך לפתיחא הקודמת, ולא כן הוא עכ"ל. וכמו כן נהייתה בפתיחא ל"א המתחלת רשב"י פתח רע רע, ומסיימת כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמי' מקונן עליהם איכה, ובוה נשלמת הפתיחא, ואח"כ הוי מוראה ונגאלה העיר היונה, והיא פתיחא אחרת, ומסיימת ג"כ כיון שלא שמעו גלו וכיון שגלו התחיל ירמי' מקונן עליהם איכה, והמדפיסים לא הפרידום ושמו אותם לפתיחא אחת, ובאמת נפרדים הם, וגם ע"ז העיר מהרז"ו וז"ל: הוי מוראה, פתיחא בפני עצמה ועל שלא נתפרסם שם דורשה ע"כ לא נדפסה בפני עצמה עכ"ל: הנך רואה כי באמת יש ל"ז פתיחות והמסדר ערך אותם במספר הזה כמנין איכה ע"ש מאמרם באיכה זוטא אות א': א"ד שמעון בן פוי לשון איכה גימטריא ל"ז כנגד ל"ו כריתות שנתחייבו בל"ו כריתות מנין איכה. וכן באיכה רבה פ"א א' לא גלו ישראל עד שכפרו בשלשים ושש כריתות שבתורה מנין איכה.

והנה שמות הדורשים המובאים באלו הפתיחות אלה הם: ג' פתיחות בשם ר' אבא בר כהנא (פתיחא א' ב' ג'). ד' פתיחות בשם ר' אבהו שפתח בשם ר' יוסי בר תנינא (פתיחא ד' ה' ו' ז'); ד' פתיחות בשם ר' יצחק (פתיחא ח' ט' י' י"א). ד' פתיחות בשם ר' הנינא בר פפא (פתיחא י"ב י"ג י"ד ט"ו). ב' פתיחות ר' אבהו סתם (פתיחא ט"ז י"ז). ב' פתיחות בשם ר' אבין (פתיחא י"ח י"ט). ב' פתיחות בשם ר' אלכסנדר (פתיחא כ' כ"א). ב' פתיחות בשם ר' יוחנן (פתיחא כ"ד כ"ה). פתיחא אחת בשם רב נרמן (פתיחא כ"ו). פתיחא אחת בשם ר' פנחס (פתיחא כ"ז). פתיחא אחת ר' חמא בר חנינא (פתיחא כ"ח). ב' פתיחות בשם זבדי בן לוי (פתיחא כ"ט ל'). פתיחא אחת בשם רשב"י (פתיחא ל"א). פתיחא אחת בשם ר' הנינא (פתיחא ל"ב). פתיחא אחת בשם ר' זעירא (פתיחא ל"ג). בכל אלה ל"ג פתיחות מובאים שמות בעלי הפתיחות אשר פתחו בפסוק אחד ודרשו, וכי' ל"ד היא בלי פתיחא.

ואודות אם נסדרו הפתיחות מאת מסדר אחד ובזמן אחד עם גוף המדרש איכה, ברור אצלי כי אב אחד לא הולידם, והן (הפתיחות) נסדרו בזמן מאוחר, ואם כי נמצאים מובאים בערוך רש"י וילקוט בכ"ז לא נסדרו בזמן אשר נסדר המדרש איכה, רק נסדרו אחר סידור גוף המדרש איכה והמסדר ראה כבר את המדרש איכה ושאל דברים ממנו, כמו שתראה: פתיחא י"ו ר' אבהו פתח וישיתו בי, הוא מן המדרש איכה פ"ג י"ד פסוק הייתי שחוק. וכן הפתיחא שלאחריה סי' י"ח ר' אבין פתח הוא ג"כ שם פ"ג ט"ו פסוק השבעני במוריים, וכן פתיחא כ"ה ר' חמא בר חנינא פתח, ר' חמא בר חנינא ורבנן הוא מן מדרש איכה ריש פ"ג פסוק אני הגבר (כנוסחת הכ"ז) מן איכה רבתי, עיין פתיחא שם הערה א'). גם פתיחא ל' כל הפתיחא לקוחה מן מדרש איכה פ"ד י' פסוק לא האמינו מלכי ארץ והמסדר הוסיף רק המלות, וזבדי בן לוי פתח לא האמינו מלכי ארץ, ובמדרש איכה שם מתחיל ארבעה מלכים היו מה שתבע זה לא תבע זה, גם הוסיף המסדר הסיום כדרכו, כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמי' מקונן עליהם איכה, לא

(א) הווקר מתיב"ל לז"ל נספרו על הדרשות של 179 חושב מספרים ל"ג, וזלמנת עשה כי לז"ל פתיחא אחת נ"י יוחנן ויהי פתיחא ל"ד וזלמנת נחל"ס ב' פתיחות ממנו, פתיחא ל"ד גם פתיחא כ"ה, לכן הציננים מן כ"ה ואל"ך הם עס סי' א' מוקדם למשל הניח פתיחא ל"ה מני' נחמן וזלמנת הוא סי' כ"ז.

לא זולת, הנך רואה שכל המאמר לקוח מן מדרש איכה רק המסדר ייחס אותו לזבדי בן לוי, ובאמת נפלא הוא איך יכול לייחס אותו אל זבדי בן לוי שהי' מן גדולי האמוראים הראשונים בדור הראשון בזמן ר' הושע' ובזמן ר' יהושע בן לוי, ובמאמר הזה במדרש איכה שם שהביא נמצא שנוכר ר' אלעזר שהיה מגדולי האמוראים של דור השלישי תלמיד ר' יוחנן, וכן מובא שם ר' יהודה בר סימון, והוא היה בדור הרביעי, ואביו ר' סימון היה בדור השלישי והי' תלמיד ר' יהושע בן לוי, וכן נזכר שמה ר' תנחום בן חנילאי, והוא ג"כ מאוחר בזמן, ואיך מוזכרים זבדי בן לוי, אם לא נאמר, יען כי בפתחא שלפניה מובא מאמר אחד בשם זבדי בן לוי ומקורו נעלם ממני, לכן התייחס גם הפתיחא שלאחריה הלקוחה מן מדרש איכה רבתי ג"כ לזבדי בן לוי.

גם לקח המסדר הזה ג' פתיחות הראשונות סי' א' ב' ג' מן פסיקתא דרב כהנא (אשר הוצאתי לאור) לא הוסיף ולא גרע, הפתיחא הראשונה ר' אבא בר כהנא פתח צהלי קולך, הוא מפסיקתא דר"כ פי"ג פסקא דברי ירמי' (דף ק"י ע"ב), והמסדר הוסיף רק הסיום, כיון שבא הפורענות קונן עליהם איכה". פתיחא שניה ר' אבא בר כהנא פתח מי האיש החכם, הוא מפסיקתא דר"כ פסקא איכה (דף ק"ב ע"ב), והמסדר הוסיף רק הסיום, כיון שהשליכו דברי תורה לארץ התחיל ירמי' מקונן עליהם איכה. וכמו כן מחצי השנית מן פתיחא ב' המתחלת כה אמר ה' צבאות התבוננו וקראו למקוננות, הוא ג"כ אשר לקח המסדר מן פסיקתא דר"כ פסקא איכה (דף ק"ב ע"א), רק שם מהופך הסדר בתחלת נאמר ר' אבהו פתח והמה כאדם עברו בריח, והמסדר הציג זה בפתיחא ד', ואחר זה כתוב בפסיקתא ר' אבא בר כהנא פתח לא ישבתו בסוד משתקים הציג זה לפתיחא ג', ומה שכתוב אח"כ בפסיקתא שם בר קפרא פתח ויקרא ה' אליהם צבאות ביום ההוא לבני ולמספר כו' מלך בשר ודם אבל, מה הוא עושה, לא הביא בפתיחא והשמיטו, כי כתוב בנוף המדרש ריש איכה, והמאמר שלאחריו בפסיקתא שם כה אמר ה' צבאות התבוננו וקראו למקוננות ותבאנה ר' יוחנן וריש לקיש ורבנן כו', זה הציג המסדר בכאן ומדוע מהפך הסדר נעלם ממני. פתיחא השלישית ר' אבא בר כהנא פתח והמה כאדם עברו בריח, הוא מפסיקתא דר"כ פסקא איכה (דף ק"ט ע"א).

גם עוד לקח מן פסיקתא דר"כ, פתיחא ט' ר' יצחק פתח בושנו וגו' את מוצא בשעה שנכנסו שונאים לירושלים כו' הוא מפסיקתא דר"כ פסקא אנכי (דף קל"ז ע"ב), רק בפסיקתא שם מיוסדה הדרשה על הכתוב חרפה שברה לבי וגו' (תהלים ס"ח כ"א), והמסדר מן הפתיחות הביא המאמר מהפסיקתא על הכתוב בושנו כי שמענו חרפה, גם בפסיקתא מובא סתמי ולא בשם ר' יצחק, והמסדר הוסיף רק בסוף כיון שחטאו גלו, וכיון שגלו התחיל ירמי' מקונן עליהם איכה.

וגם בפתיחא כ"ה נמצא מאמר אחד הנובע מפסיקתא דר"כ והוא: עשר מסעות, עד ואומרת שובו אלי ואשובה לך, וכמו כן פתיחא האחרונה המתחלת על ההרים אשא בני ונהי, א"ר אחא ג' דברים צוה נבוכדנצר לנבוכוראדן על ירמי' כו', כל הפתיחא עד סופה לקוחה מן פסיקתא דר"כ פסקא דברי ירמי' (ק"ג ע"א), רק מסדר מהפתיחות הציג איזה מאמרים בסדר אחר טמה שהוא בפסיקתא, והקדים איזה מאמרים אשר הם בפסיקתא מלאחריהם, אבל כל המאמרים בפסיקתא דר"כ מקורם, עד עובדא הוה בחד דהוה קאים ורדי בבקעת בית ארבל כו' ואוקיד זועיה, כל זה הוא מן הפסיקתא, ומן הסיום לקיים מה שנאמר גפרית ומלח שרפה כל ארצה, וכן המאמר רבה בר כהנא אמר אינן לא במחילות עד סופו לעיני כל עובר, הוא הוספת המסדר, והמאמר שהביא רבה בר כהנא כו' דוא בלתי מובן כמו שהעירו המפרשים המ"כ הרז"ו והרד"ל אבל נעלם מהם שהוא הוספו: יאינו מגוף הפסיקתא דר"כ.

עוד תשוב תראה בפתיחא י"א המתחלת ר' יצחק פתח תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה וגו', אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה פסוק... ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים פסוק... מן איכה, בכל הפתיחא לא נמצא שום מאמר אנדה, רק סופר ומונה בדרך תשר"ק פסוק בתורה מול פסוק באיכה מן פ"א והמאמר נלקח בחסר כמו שהעירותי שם בהערות שלי, ואין זה מדרך המדרשים, רק המסדר סררם ושם אותם בפי

מבוא

בפי ר' יצחק, יען כי בפתוחא שלפניה מוכא פתיחא בשמו וייחס גם פתיחא זו אליו. פתיחא כ"ג המתחלה ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי פתח וזכור את בוראך היא נובעת מן מדרש קה"ר פי"ב פסוק וישב העפר ושם איתא ר' יהושע בן לוי פתר קריא במקדש אמר להם הנביא לישראל וזכור את בוראך כו' והוא שמה באיזה שניים, ובמאמר וירת זו סנהדרין הוסיף המסדר של הפתיחא, דתניא [צ"ל דתנן] סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה, והמאמר הזה הנובע מקה"ר פי"ב הוא עד והוא מוכיח עון להתפש זה עונו של זכרי', והמאמר שלאחריו הה"ד ורוח לבשה את זכרי' בן יהודה הכהן ויעמוד מעל לעם, וכי מעל ראשי העם היה, הוא לקוח מן קה"ר פי"ב פסוק אם רוח המושל תעלה, ובפתיחא שם איתא וכיון שעלה נבוכדנצר התחיל הדם תוסס, אמר מה מיבו של דם זה כו', עד ערק ושרר פרדשא לביתו ואגניו, השמיט המסדר את לשון המדרש קה"ר שם המתחיל אמר להון אמרו לי מה מיבו של דם זה, אמרו לו זה דם פרים ואילים וכבשים שהיינו מקריבים להקב"ה כו', עד מיד נתמלא הקב"ה רחמים ונבלע במקומו שהוא לשון הירושלמי תענית פ"ד ה"ה (דף ס"ט ע"א), ופסיקתא דר"ב פסקא איכה (דף קכ"ב ע"א) ודברי המדרש נובע משם, אבל המסדר מן הפתיחא שינה הלשון והביא לשון הבבלי גישין נ"ז ע"ב, סנהדרין צ"ו ע"ב ע"ש, והמאמר הזה נמצא גם בנוף המדרש איכה פ"ב ב' פסוק בלע ה' ופ"ד י"ג פסוק מחמאת נביאיה. והנה בכ"י רומי מן המדרש איכה (אשר נתתי לפנים הספר) נשמט המאמר מן פ"ב ונמצא רק בפ"ד, ושם הוא כמו שהוא בירושלמי ובפסיקתא, אבל בנדרפס עשו המדפיסים כרצונם וערבו יחד לשון הירושלמי עם לשון הבבלי. ע"ש בפ"ד הערה ע"ב.

וכמו כן בפתיחא שם אחר שהביא הלשון מן תלמוד בבלי וסיים ושרר פרדשא לביתיה ואגניו, מתחיל וינאץ השקר זו נביאתו של ירמי' כו', הוא ג"כ מן מדרש קה"ר פי"ב פסוק וישב העפר, ועד סוף הפתיחא והרות השוב אל האלהים זה רוח הקודש הוא מן מדרש קה"ר שם, רק בקה"ר סיים אחר זה "את מוצא כיון שראה ירמי' ירושלים הרבה, ובית המקדש שנשרף, וישראל שגלו, ורוח הקודש שנסתלקה לה התחיל עליהם הכל הכלים", ובפתיחא דאיכה שם סיים כך: "כיון שנסתלק רוח הקודש גלו, וכיון שגלו היה ירמי' מקונן עליהם איכה ישבה בדר". בפתיחא כ"ד נמצא מאמר גדול אשר ניכר בו סימן נערות, בתחלה החל ר' יוחנן פתח משא גיא חיוון כו' ונעלם ממני המקור אשר שאב המסדר המאמר הזה, ואח"כ מתחיל: ד"א ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא ללכבי ולמספד, וזה שאמר הכתוב ברוח הקודש ע"י בני קרח אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי וגו'. כנגד מי אמרודו בני קרח למקרא הזה כו', הוא לקוח מן מדרש מאחר, ולא נמצא במדרש איכה הלשון, וזה שאומר הכתוב ברוח הקודש על ידי... וזה כסגנון לשון הפסיקתא רבתי פל"ד פסקא גילו מאד, זו היא שנאמרה ברוח הקודש ע"י ישעי'. וכן בפסקא רני ושמחי, זו היא שנאמרה ברוח הקודש ע"י שלמה". וכן בפסקא קומי אורי, זו היא שנאמרה ברוח הקודש ע"י דוד מלך ישראל". וכן פסקא שוש איש, זו היא שנאמרה ברוח הקודש ע"י ירמי'. ואחר המאמר הנ"ל נמצא בפתיחא שם: ד"א ויקרא ה' צבאות, בשעה שביקש הקב"ה להחריב בית המקדש, אמר כל זמן שאני בתוכו אין א"י נוגעין בו כו', כל המאמר הזה עד סופו לקוח מן מדרש איכה וזמא סי' כ"ו (אשר הוצאתי לאור בערלון תרנ"ד), רק בהוספות ובהרחבת לשון, והילקוט ריש איכה העתיק המאמר הזה מן איכה וזמא (שהי' לפניו) ככתבו ובלשונו ממש. ולא מן הפתיחא כי בפתיחא משונה הוא ובהוספת דברים, וכל המאמר בפתיחא א"ר שמעון בר נחמן בשעה שחרב בית המקדש בא אברהם לפני הקב"ה והיה בוכה וממרש זקנו ותולש שערות ראשו ומכה כו', פנו וקורע את בגדיו ואפר על ראשו והיה מהלך בבית המקדש וסופר וצועק כו', מיד באו עשרים ושתים אותיות כו', עד מיד פתח את אברהם כו'. הוא נוסף מן המסדר וליא באיכה וזמא ואינו מוכא בילקוט שם, והוא מן מדרש מאחר. גם נמצא במאמר הזה "הו המשל שאומרים בני אדם, מטוב אדוני לא טוב לי, ומרעתי רע לי" והוא משל מאחר. המאמר אשר לקח מן איכה וזמא הוא עד ועוד אמר לפניו רבש"ע כתבת בתורתך ושרר או שה כו'. ומן המאמר הזה ולהלאה ליתא באיכה וזמא ואינו

זאינו מובא בלוקוס איכה שם, וגם זה הוא לקוח מן איזה מדרש מאוחר כנראה מסגנון הלשון.

פתיחא כ"ז המתחלת ר' פנחס פתח ואם עד אלה לא תשמעו לי. ר' אליעזר ור' יהושע כו', כל המאמר הוא לקוח מן ספרא בחקותי פ"ה רק מסדר הפתיחות הוסיף המלות "ר' פנחס פתח", ובסוף הוסיף "אתם עברתם לפני שבע עבירות הרי ירמי' בא מקונן עליכם קינות שהוא שבע א"ב" (א), וכל קורא משכיל יראה שהמסדר לקח מאמר אחד מספרא והוסיף בראש "ר' פנחס פתח" ולא חידש מאומה רק הביא דברי הספרא לא יותר.

פתיחא ל"ג המתחלת ר' זעירא פתח ויהי לאבל כגורי ועוגבי לקול בוכים, ארשב"ג לא הי' ימים טובים לישראל כו', מן ארשב"ג לא הי' ימים טובים הוא במשנה סוף תענית וכל המאמר שם על המשנה, הוא מגמרא ירושלמי תענית שם, עד וחזרו ועשוהו יום טוב, והוסיף מסדר הפתיחא "ר' זעירא פתח ויהי לאבל כגורי" גם הסיום "וגרמו עונותיהם ונעשה אבל בעולם הזה בחורבן הבית פעמים, הה"ד ויהי לאבל כגורי וכיון שגלו התחיל ירמי' מקונן עליהם איכה" הוסיף ג"כ לא זולת, רק זאת עשה כי הוסיף באמצע המאמר איזה דברים מגמרא בבלי תענית, כמו שתראה אחר שהביא דברי המשנה ארשב"ג לא הי' ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב כו' ובהן בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים, מביא: "תנא מי שאין לו אשה נפנה לשם", וזה הוא מגמרא בבלי תענית ל"א ע"א, ובמשניות של תלמוד ירושלמי המשנה נחלקת ומסיימת המשנה ובנות ישראל יוצאת וחולות בכרמים, לכן הביא על זה דברי הגמרא, ומן ומה הי' אומרת הוא בירושלמי שם משנה בפני עצמה, וכן תראה עוד שם בפתיחתא: בשלמא יום כפורים יום סליחה וכפרה לא כו', וזה הוא מאמר הירושלמי שם תענית פ"ד (דף ס"ט ע"ב) ומוסיב על דברי המשנה לא הי' ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, ובירושלמי נאמר נחא ביום הכפורים, אבל המסדר מן הפתיחות תפס לשון הבבלי (תענית ל' ע"ב) ושם נאמר "בשלמא" במקום "נחא" בירושלמי. אולם בעיקר הטעם הביא כמו שהוא בירושלמי שם, גם את בעל המאמר הביא כמו שהוא בירושלמי יעקב בר אחא בשם ר' אמי אמר שבו קציצה יפה לעצים כו', אבל בבבלי מובא בתחלה טעמים אחרים ולבסוף סיים רבה ור' יוסף דאמרי תרייהו יום שפסקו מלכרות עצים למערכה, וכן הוסיף בפתיחא שם "אמר רב יהודה אמר שמואל יום שהותרו שבטים כו' עד המוסיף יוסיף ודלא מוסיף יוסיף", זה הוסיף באמצע מן גמרא בבלי תענית כמו שהעירוני שם בהערותי.

בין הפתיחות נמצאות י ט פתיחות אשר לא אדע מקורם אשר שאב המסדר ובלוי ספק הם מן מדרשים אשר אבדו מאתנו ואלה הם: פתיחא ה' המתחלת ר' אבהו בשם ר' יוסי בר חנינא פתח כה אמר ה'. פתיחא ו' ר' אבהו בשם ריב"ה אפרים לשמה תהי'. פתיחא ז' ר' אבהו בשם ר' יוסי בר חנינא פתח וזאינו ואבלו פתחיה. פתיחא ח' ר' יצחק פתח כי קול נהי נשמע מציון. פתיחא י"ב ר' חנינא בר פפא פתח מערה בגד; פתיחא י"ג רחב"פ פתח מפיץ והרב. פתיחא י"ד רחב"פ פתח איש חכם. פתיחא ט"ז רחב"פ פתח יוסר לץ. פתיחא ט"ח ר' אבהו פתח דרכך ומעלליך. פתיחא י"ט ר' אבין פתח והוא מהשנא עדניא. פתיחא כ' ר' אלכסנדר פתח שקדתי ואהיה כצפור בודד על גג. פתיחא כ"א ר' אלכסנדר פתח והצרוע אשר בו הנגע. פתיחא כ"ב ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי פתח הוי מגיע בית בבית. פתיחא כ"ד ר' יוחנן פתח משא גיא חוין. פתיחא כ"ה ר' יוחנן פתח תנו לה' אלהיכם כבוד (רק באמצע נמצא מאמר מפסיקתא דר"כ עשר מסעות עד אלך אשובה אל מקומי). פתיחא כ"ו ר' נחמן פתח הוי אריאל. פתיחא כ"ט זבדי בן לוי פתח אלהים מושיב יחידים ביתה. פתיחא ל"ב ר' חנינא פתח מבליגיתי עלי יגון.

המדרש

(א) במגלת איכה נחלק רק טע א"ב, רק כפ"ה זכור ה', כ"כ פסוקים הם כנגד ח"ג העשיתי וכן הניח ל' יוסף קלה בפירושו לאיכה (נדפס בס' דניי מכמים).

ג) תכונת הספר ומגנון לשונו ואופן דרשותיו .

המדרש הזה כולל קבוצת דרשות ופירושים על מגילת איכה על כל פסוק ופסוק (מלבד איזה פסוקים אשר לא דרש עליהם). המדרש הזה אינו מתחיל ברתחלת הדרשה זה שאמר הכתוב כמו במדרשים אחרים. וניכר מהדרשות כי שיבה וזקה בהם, ובאו ג"כ הרבה מעשיות אשר יש בהן תועלויות לחוקרי קורות האומה וקדמוניותה (*). גם מסופר מחכמת אנשי אתינה שהיו חכמים מחכמי יון ואתינה או אתינם היא העיר הגדולה של היונים (Athen) Ἀθηναίωτες ומה בגמרא סבי דבי אתונא (בכורות ח' ע"ב) ועלו עליהם בחכמה אנשי ירושלים ועיין ערך מלין דף רנ"ב מה שהעיד שם בטוב מעם ודעת .

גם תמצא בו משלים יפים ונעימים (ב) ומשלי חכמה גם משלי עם על דרך מרגלי בפומי דאינשי (ג) ויש בו ג"כ מעמים על שנוי קרי וכתוב ומלא וחסר (ד) וכן דורש גימטריית

(א) עובדא הוא נחד שירא וכוה חמן תגד חד כו' (א) א פסוק העיר רבתי עם . פיקח אחד הוא בירושלים כו' (א) עם (א) . יניק אנריפס המלך לעמוד על מניינם של אוכלסין (א) עם (א) . עובדא הוא נחד מן ירושלים לזלזל לאתינס (א) א שרתי במדינות) . ארבעה ירושלמיים אזלו לאתינס כו' (א) עם (א) . מוז נחר וימין אזל חד ירושלמי לאתינס כו' (א) עם (א) . חד מאתינס אזיל לירושלים כו' (א) עם (א) . חד מן אתינס אזיל לירושלים ואשכח מיטוקא (א) עם (א) . חד מן אתינס אחא לירושלים (א) עם (א) . חד מן אתינס אזיל לירושלים (א) עם (א) . חד מן אתינס פגע ביה נבנהא (א) עם (א) . חד מן אתינס אזיל לירושלים בני מילך חכמה (א) עם (א) . חד מן אתינס הוה מפלייא בניו ירושלים (א) עם (א) . חד כותי עבד גרמיה פטר חלמין (א) עם (א) . חד כותי נבא לניגח ביה כו' (א) עם (א) . עובדא הוא נחד תלמיד (א) עם (א) . חד תלמיד אומרין הוה תני קמיה דר"ע (א) עם (א) . חד בר נש אחא גבי ר"ע (א) עם (א) . עובדא הוא נחד איתתא דאחית גבי ר' אלעזר (א) עם (א) . מעשה בר' יהושע שחי' מהלך בדרכ (א) עם (א) . מעשה בר' יהושע בן חנניה (א) עם (א) . מעשה באשה אחת שהיתה בשוכתו של רבן גמליאל (א) כו' ד"א בכה תבכה) . ל' אבהו הוה ימיה דרש נבטימחא דסקרין הוה חד בר נש טעין (א) כו' ג' כל רודפיה) . מעשה בבלגא אחת (א) ד' דרכי ליון) . מעשה בתומיה אחת (א) עם (א) . ריב"ז ואקספייטיוס כו' (א) ה' הו' לריה) . גלס גדול הו' נמון גבי בן הוטס משבעה קנקנים כו' (א) כו' טומאתה בשוליה) . יוסי ממלחיה למך סליקין ר"י וכו' למיגמל ליה סקדא כו' (א) כו' ותדל פלאים) . מעשה בשמי נשים בא חספייטיוס הוסיב משמרות (א) כו' על אלה הני בוכיה אלה אזכרה) . אקספייטיוס מילא שלש ספיות (א) עם (א) . אדרייטוס הוסיב ג' משמרות (א) ד"א על אלה הני בוכיה) . עובדא הוא נחד סייטא (א) עם (א) . ערבאטוס ילדה אשתו כו' (א) עם (א) . מעשה בשני גנים של אדוני הכהן (א) עם (א) . מעשה במרים בת נחמוס שהייתה היא ושבעה בניה (א) עם (א) . מעשה במרים בת בייטוס (א) עם (א) . מעשה במרים בתו של נקרימון (א) עם (א) . מעשה במרים בת נחמוס (א) עם (א) . עובדא הוא נחד בר נש (א) כו' כי רחק) . מעשה באשה אחת שהי' לה בה תשורת (ב' יא כלו דתמות) . מעשה באדם אחד (ב) יא נשפך לארץ (כדרי) . מעשה בר' יהושע שהלך לרומו (ד) ב ד"א בני ליון) . מעשה באדם אחד כו' (א) עם (א) איכה נחשבו לנבלי באדם אחד (ג) א חני הגברי) . מעשה בבנו של חנני' בן מרדיון (ג) עז ויגרס בחלף) . מעשה באשה אחת ביקורין (ג) א ומוצה) . מעשה באשה אחת (א) עם (א) . ל' אבהו אזיל לנורכה כו' (א) עם (א) . ל' יהודה על בחייה אזיל לנטיס (א) עם (א) . ל' חייה בר אבא אזיל ללוד כו' (א) עם (א) . מעשה באדם אחד שהי' בירושלים (ד) ב ד"א בני ליון) . מעשה בר' יהושע שהלך לרומו (ד) ב ד"א בני ליון) . מעשה באדם אחד כו' (א) עם (א) איכה נחשבו לנבלי חרס) . מעשה באדם אחד שהלך ברומי למכור ספיר (ד ז זכו נזיריה) . מעשה בשני אחד כו' (א) עם (א) חשך משחור מארס) . (ב) כמו שמראה : למלך שהי' לו שני בנים כעם על הרשאוין כו' (פתוחא ב') . למלך שהי' לו שנים עשר בנים (פתוחא ב') . משל לעבדו של מלך שעשה סעודה (פתוחא ב') . לאחד שהי' לו מרחף של יין (פתוחא ב') . משל למלך שהיה וילא מפתיון שלו (פתוחא ב') . משל למטרונה שהי' לה שלשה בוגטיון (א) א איכה נשבעה) . משל למלך שהי' לו בן (א) א יעבה בדר) . למה הדבר דומה לכדי גדול (א) עם (א) . משל למלך ששכעם על מערובה (א) א היתה כאלמנה) . למה ישראל דומין לשומרת יבס (א) א היתה כאלמנה) . משל למטרונה שאמר לה אוהבה עמי לו חמין (א) ע עומאתה בשוליה) . למה היו דומין לדליקה שגפל בביתו של מלך (א) י ידו פרש זר) . משל למלך שבה למלך (א) ע הוה לו אבא חני בוכיה) . משל לרועה (א) עם (א) . משל לרופא (א) עם (א) . משל למלך ששכעם על בנו (א) י פרשה רגליו) . משל למטרונה (א) כה כי אחת עשית) . לחוליה של עמוד שהיתה מנגלגלת (ב) א הספך עמי בלהות) . משל למלך שהיה לו בן (ב) א איכה יעזב) . משל לבני מדינה (א) עם (א) . למלך שממד על שוילא (א) עם (א) זכר הדוס רגליו) . משל למטרונה ששכעם עליה המלך (ג) א חני הגברי) . משל למטרונה בני אדם שעשו עשרה למלך (א) ח גס י א זעמ) . למה הוא דומה למלך ששכעם ארסיקו ובני ביתו לכדודו (א) עם (א) . משל למלך שהלך לבחנת (ג) א זכור מזכור) . משל למלך שנשא אשה (ג) כה זמח אשכי) . משל למלך ששכעם למדינה (ג) כה חלקי ה' אמרה נפשי) . משל למלך שעשה חופה לבנו (ד) יא וימח אש בניוין) . (ג) כמו : כל דומר יומתא לא עייל באודייה דקדקא , כל דומר זמר בכא דשפשא לא שמיב (פתוחא ב') . כל מי שהוה אר אחת עופש הוא עלמו יודין (פתוחא ב') . הוה ביייה שיה תותבא מפי מארי ביתא (פתוחא ב') . כהדון ערבאש דהוה נכסו הימרא דומי בכבדא (פתוחא ב') . מעוב אדווי לה טוב לו ומרעבו רע לו (פתוחא ב') . אזי לו למלך שבשקטותו הלליה ובזקמתו לא הלליה (א) עם (א) . מתלח אמר עד שמיכא כחיש כחישא מייית (איכה רבא ג זכור מזכור) . (ד) איכה איכה כחיש (פתוחא ד') . ושכ קרי ביה ושכב (א) ב בכה תבכה) . מואש אמר ל' זעירא

גימטריות (ה). גם נמצאו בו באורי מלות ע"ד הדרש אין זה אלא זה (י) וכן כך וכך אין כתוב כאן אלא ... (ז) וכן יבאר איזה מלות מאיזה לשון הם (ח). השתמש הרבה במלות זרות וכולן בארתי בהערות. עיין פרק י"א רשימה שערכתי מהם ע"פ סדר א"ב ורשמתי אנה מבווארות בהערות. גם במקומות רבים נמצא פירושים יפים כפי פשוטי המקראות, ולשונו צח וקל ובקיצור נמרץ ודבריו נכנסים ללב.

(ד) באיזה זמן ובאיזה מקום נסדר.

המדרש הזה הוא מן המדרשים הקדומים, וגם החוקר הגדול מהריט"ל צונץ ז"ל בספרו על הדרשות דף קע"ט כתב כי המדרש איכה הוא מן המדרשים הישנים, וקבע לו מקום מיד אחר מדרש בראשית רבה, ועוד לפני מדרש ויקרא רבה, בכל זאת אודות זמן סדרו ישער כי המדרש כולו בשלימותו לא נסדר לפני מחצי השנית ממאה השביעית למספרם (הוא ד"א ת' ליצירה), ולא נתן מעם לדבר, ובאמת לא ארע מה הכריתו לאחר זמנו קרוב לזמן הגאונים כי זמן הגאונים התחיל מהתחלת מאה השמינית למספרם (היינו ד"א ת"ן), ואולי בעבור שהביא כי במדרש איכה פ"א פסוק נשקד עול פשעי מזכיר אדום וישמעאל, וזה מכון על ממשלת הערביים, וכוונתו מבווארת שחושב שרמו בזה על מלכות המחרים שהיתה בראשית המאה השביעית למספרם, אבל באמת לא כיון יפה, כי הכוונה על ממשלת הערביים בימי האמוראים, כי הרבה יהודים היו שרוים בתוכם כאשר העיר בצרק הרב החוקר מהראה"ו בספרו ח"ג דף רס"ג, זולת זה לא נמצא בכל המדרש שום רמז לאחר זמן סדרו, ואם כי קשה לצמצם בבירור הזמן אשר נתחבר, אבל נוכח להגביל זמנו בערך במאה הראשונה לאלף החמישי (הוא במאה הרביעית למספרם). היינו אחר אשר נסדר התלמוד ירושלמי, כי התלמוד ירושלמי נסדר קרוב מאתיים שנה אחר החורבן, היינו מאה ושמנים שנה אחר הרבן הברי, וחרבן הבית שני היתה בשנת ג'א תתכ"ח, וכשתחשוב לזה מאה ושמנים שנה יעלה ד"א ת' (248 למספרם), עיין שערי ציון ומה שהעירוני שם בהערה ש"מ. והמסדר מן מדרש איכה לא ראה עוד את התלמוד בבלי, אשר נסדר וגשלם בערך ד"א רנ"מ—ר"ם (500 למספרם). וכן ראיתי שגם הגאון הרש"ל רפאפורט בספרו ערך מלים ערך אתינא כתב

חלה כתיב (שם שם). ותשא ותשא כתיב (שם ד"א ככה תכנה). ואלא מן בת ליון מנת כתיב (א ו). וילכו בלא כח לפני רודף ח"ל אהא כשם עלה גלו אלא כדודף מלא כן ליון נגאלין אלא גבולא מלא, דכתיב ואלא ליון גולא, מלא כתיב (שם שם). נשקד נשקד כתיב (א טו על אלה אני נזיכר). אל תקרי גדיומין אלא גויומין (שם שם). ומדומים ומדומים כתיב (א יט קראתי ומהאבני, ב יד נזיזין חזו נד). הלכת הלכת כתיב (שם שם). אל תקרי וינאו אלא וייראו (א כח שמתו כי נאנחה אני). אל תקרי האחרים אלא התמים (שם שם כל אויבי שמתו רעמי). מלאתי מלתי כתיב (ב ב גלע ה'). סוכו סוכו כתיב (ב ו ויחתם כנן). מלבו מלכד כתיב (שם שם שיחת מועדו). בגילה בגיל כתיב (ב ב י). נביאו נביאו כתיב (ב יג מה אעידך). סתם חפנתי שם כתיב לפי שמתו הלבוז חפנתיהו (ב ה גס כי זאנק ואשבו שם חפנתי). ארי אריה כתיב (ג י אריה נבמתים). בחולות כתיב יודיה בתלת כתיב (ה יא). בריחים בריחים כתיב (ה יב בחורים עמון נשאו). שלחתי בנלה שלחתי כתיב (שם שם). (ה) ביהמה בגימטריא חמשים וששים (פתיחה לד). מנין אויבה (א א אויבה ישבה ביד). כתיבן ביד (שם שם). הוה כתיב הוה למס חמשנא דדין כחושנא דדין (א א היתה למס). הוה כתיב' הוה למס' חמשי דדין הוה חמשי (א חתיב שם שם). מנין מלאתי (ב ב גלע ה'). מנין מנית (ג יז ומזחה). (ו) ליון ליון אויבה אלא ליון קינה (א חתיב שם שם). ליון ליון אויבה אלא. מתאוניס ליון כתיב כחן אלא כמתאוניס (א א היתה כאלמנה). ויכדה מכה הוראתה (א יג ממרום שלח את). קלה מכה היתה (א טו קלה ה'). ליון הודס רגליו אלא ביה"ע (ב א ואלא זכר הודס רגליו). (ז) עוהה ליון כתיב כחן אלא עוהה, ותשאנה עוהה ליון כתיב כחן אלא עוהה, ועפעפיה ליון כתיב כחן אלא ועפעפיהו (פתיחה ז'). שפט ליון כתיב כחן אלא שפט (פתיחה י"ד). כי שבו ליון כתיב כחן אלא כחן אלא כמתאוניס (א א היתה כאלמנה). מסיגי בגול ליון כתיב כחן אלא כמתאוניס (שם שם). כי פרה ליון כתיב כחן אלא כפרה (שם שם). היתה אלמנה ליון כתיב כחן אלא כאלמנה (שם שם). דרך קשתו אויב ליון כתיב כחן אלא כאויב (שם שם). ה' ליון כתיב כחן אלא כאויב (שם שם). לקח היתום ליון כתיב כחן אלא היתום (ב ב הטיב אמוך יתום). כנגן כנגון ליון כתיב כחן אלא כנגן (ב ב יע קומי ווי). (ח) ח"ל לחובן ליון ליון אפס אלא ליון יני (א ב ככה תכנה). ח"ל לוי צענבי קורין למסקריקא חסלסלה (א טו קלה ה'). כ' אלא נד ככה אמר במגילתא קורין לסמוחא קלוטא (שם שם). אית חמלא דליומין לחייבה עייבא (ב א היתה יעבי). אית חמלא דליומין לכיבה עייבא (שם שם). ח"ל לוי צענביא קורין לבינה עדיחא (ב יג מה אעידך).

כתב האגדה של תלמוד בבלי בענין הסיפור מאנשי אתינא מאותרת הרבה לאגדה של המדרש איכה. ועיין בפרק ו' הארכתי בענין התלמוד בבלי ומדרש איכה. והגדת המדרש איכה והמדרשים על ד' מגילות האחרות לא נמדרו בזמן אחד ולא ממסדר אחד, רק בזמנים שונים, ומסדרים שונים.

המדרש איכה נחלק לחמשה פרקים וכלם הם ממסדר אחד חוץ מן הפתיחות שנמדרו בזמן מאוחר קצת מן גוף המדרש איכה ואב אחד לא הולידם כמו שהארכתי בפרק ב'. ואשר שער החוקר צונץ שפרשה האחרונה על שהיא מעט הכמות, ואינה ארוכה כאחרות, וכן פרשה הרביעית ואולי גם פרשה השלישית, נתוסף בזמן מאוחר, היא השערה רחוקה ובלוי יסוד, ואם נמצא גם במדרשים אחרים איזה פרשיות שהן קצרות מהאחרות הן מן מסדר אחר ונוספו אח"כ? רק המסדר בתחלה האריך והביא הרבה מעשיות ואח"כ קצר בדרשותיו. ומה שהביא עוד התכם הנ"ל כי בפרשיות האחרונות נתקצרו איזה דברים, מה שהביא הערוך בערך בלע חסר לפנינו, ובאמת מה שהביא הערוך בערך בלע נמצא בכ"י רומי אשר נתתי לפנים הספר, ועוד הרבה מאמרים אשר הערוך הביאם בשם המדרש איכה ולא נמצאים לפנינו בנדפס, כולם הם בכתב יד הנ"ל, אחד לא נעדר, וכמו כן השניים בנוסחאות שהביא הערוך הם עפ"י כתב יד הנ"ל, והמאמר מה שהביא הערוך בערך בלע נשמט בנדפס ע"י הצענוור (*).

ואודות המקום אשר בו נתחבר המדרש איכה ברור כי נסדר בארץ ישראל, ונושא עליו מטבע א"י, הן בבחינות הלשון וכן בסגנון ואופן דרשותיו, וגם שמות האמוראים הנזכרים בו הם כלם שמות אמוראי ארץ ישראל, וגם תראה כי מטופר בו הרבה מעשיות מאנשי ירושלים, והדרשות הם לרוב דברי נחומים על חרבן בית המקדש, ובעבור זה נמצא שהאגדות מתאימות עם אגדת תלמוד ירושלמי אשר היה למראה עיניו. עיין פרק ה'. ושם הבאתי המקומות אשר שאב מתלמוד ירושלמי וגם העירותי כי נמצא אשר רמו לתלמוד ירושלמי וכן תשוב תראה מפורש במדרש פ"א ד' פסוק דרכי ציון, לא היה ארזים בבבל וכשעלה נבוכדנצר לכאן הלש ארזים מכאן ושחלן בבבל, וכמו כן תראה בזה שמובא במדרש "רבנן דרתם" וכוון לרבני דבבלאי, עיין פ"א הערה ש"ה.

(ה) מקורות אשר מהם שאב המסדר.

1) המשנה. הרבה פעמים הביא דברים ממנה כמו שתראה: (פתיחא סי' י') ולא תהי' כהנה כפונדקית, הוא לשון המשנה יבמות קכ"ב ע"א. (פתיחא סי' כ"ג) דהניא [צ"ל דהנן] סנהדרין היתה כרצוי גורן עגולה, הוא לשון המשנה סנהדרין ל"ו ע"ב. (פתיחא סי' ל"ג) תמן תנינן ארשב"ג לא הו' ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב, משנה תענית כ"ו ע"ב. (בגוף המדרש (א א העיר רבתי עם) דתנן פר היה קרב בעשרים וארבע ואין כל איל ואיל פחות מ"א. משנה יומא כ"ו ע"ב. (א ג כל רודפיה השיגה בין המצרים) כההוא דתנן דברי בן ננס בסימניו ובמצריו. הוא במשנה ב"ב ק"ו ע"א בסימניו ובמצריו—המלות "דברי בן ננס" הם שם במשנה שלמנה (דף ק"ה ע"א) וקאי על מרה בחבל, ואינו נמשך למשנה שלאחריה על בסימניו ובמצריו, כמו שתראה בנמרא שם, רק במשנה שברושלמי היא משנה אחת, ומשך המלות "דברי בן ננס" למטה: (ג יא דרכי ציון סורר ויפשחני) המד"א אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית. הוא במשנה שביעית פ"ד מ"ו. (ג טז הכפישני באפר) כההוא דתנינן ערב מ"ב כ"ו, הוא במשנה תענית

(א) ולהיפך נמלא בנדפס איזה הוספות אשר הונח מחוץ פניהם, וככתב יד ליחא, כמו שתראה פ"ד גסוק זכו נזיריה משגב, נוסף בגוף המדרש "ס"א ספיר נזירתם, א"ל יודן כל נזירה וגזירה שסימא נזירטליס יתמא קטא כספוי ואם תאמר כך הוא א"ל פתחא כ"ו עד לפד עורס על ענמס", וזה נוסף מאיזה מגיה עפ"י כתב יד שלנו. גם ב"פ חשך מחזור תארכס, נמלא הוספה "ס"א לא נכרו בחזות א"ל אלעזר בר לזוק מטעס צעני אחד כ"ו", גם נמלא בנדפס איזה פירושים שהוסף המגיה אשר נצאו אח"כ מנגילין אל המדעס פניהם, וככ"י הי"ל אין זכר מזה כמו: פ"א חד מאמנים, מפלי לשון בדיקה הוא לא תפאר אחרין, מרגומו לא תפני נמתך". עוד שם ד"ס חד כותי אימיה הוא חכיס "פי" נא על אמו". עוד שם ד"ס חד מתלמידיו דרכי יוסמן, אס מייס פ"י מתגבלי". וכן צ"ל אל אלה אני נזירס שהגיע לקיפונס נהר, מלג "הכל" הוא מאיזה מגיה.

תענית כ"ו ע"ב. (ד יב לא האמינו) כמה דתנינן תמן על הויקים ועל הוועות ועל הברקים, וכן הוא בפתיחתא סי' ל', הוא במשנה ברכות נ"ד ע"א. (ה מו שבת משוש לבנו) היא דתנינן משבטלו סנהדרין במלה השיר מבית משתאות הוא במשנה סוטה פ"ט מ"ב.

(2) דתוספתא גם בה השתמש כמו: (א א העיר רבתי עם) ביקש אנריפס המלך לעמוד על מנינם של אוכלטין כו', הוא בתוספתא פסחים סוף פ"ד. (א מו ד"ה ד"א על אלה אני בוכיה) מעשה במרים בתו של נקדימון כו', הוא בתוספתא כתובות סוף פ"ה עיין שם הערה תל"א. (ב' י"ט קומי רוני בלילה) רבי אומר ד' משמרות בלילה כו', תוספתא ריש ברכות. (ד ב ד"א בני ציון) תני רשב"ג מנהג גדול היה בירושלים כו', תוספתא ברכות פ"ד. (ד ב ד"א בני ציון) מעשה בר' יהושע שהלך לרומי כו', תוספתא הוריות פ"ב.

(3) מכילתא (פתיחא ב') כשיצאו ישראל ממצרים היו נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת כו', הוא במכילתא יתרו מס' דבחדש סוף פ"א. (איכה ג' ס"ו) תרדוף באף כו', הוא במכילתא סוף בשלח. (איכה ג' א') אני הגבר דתניא בתחלה נגלה על בני עשו כו' החזירה על בני ישמעאל ולבסוף החזירה על ישראל כו', הוא במכילתא יתרו מס' דבחדש פרישה ה'.

(4) ספרא גם ממנו שאב איזה דברים (פתיחא סי' כ"ז) ר' פנחס פתח ואם עד אלה לא תשמעו לי, ר' אליעזר ור' יהושע כו' הוא מת"כ בחקתי פ"ה, ור' פנחס הביא דרשתם והוסיף רק בסוף, אתם עברתם שבע עבירות הרי ירמ' בא מקונן עליכם, קינות שהוא שבע א"ב". (איכה א' פסוק על אלה אני בוכיה, וכן פ"ב כ' ראה ה' והביטה) אמרו עליו על דואג בן יוסף שמת והניח בן קטן כו', הוא מספרא בחקתי פ"ז ה"ג. (ב כב תקרא ביום מועד) ולא היה ביום אף וגו' כנגד הבנים והבנות כו', הוא מספרא בחקתי פ"ד ה"ג. (ה' כ"א) חדש ימינו כקדם כימי עולם זה משה, הוא בספרא ריש שמיני. (ד' א') דתני ר' חייא יכול עוממות כו', הוא מת"כ ריש פ' אחרי מות ועיין בהערות שלי הערה א'.

(5) ספרי נמצא איזה דברים אשר מקורם בספרי כמו: (איכה א' י"ט קראתי למאהבי) אמר ירמ' לישראל הציבו לך ציונים אלו מצות שישראל מצוינים בהם, הוא בספרי עקב סוף פסקא מ"א. (א' כ"א) בקשו לברוח כלפי צפון כו', הוא בספרי האזינו פסקא שכ"ב. (ה' י"ח על הר ציון ששמש) וכבר היה רבן גמליאל ור"א בן עזרי' ור' יהושע זר"ע נכנסין לרומי כו', הוא בספרי עקב פסקא מ"ג. (ג' א') אני הגבר דתנא בתחלה נגלה על בני עשו כו', הוא בספרי ברכה פסקא שט"ג.

(6) תלמוד ירושלמי. הרבה מאמרים נובעים מהירושלמי והי' לו למקור להרבה דרשותיו (א). גם תמצא שהביא מאמרי הירושלמי לראי' כמו שתראה: (איכה פ"א י"ג) ממרום שלח וכו' וירדנה. רדה כהיא דתני (בנדרפס כדתניא) חרש רופוס את ההיכל, והוא לשון הירושלמי תענית פ"ד סה"ח (דף ס"ט ע"ב) ונתרשה העיר חרש רופוס שתיק שמיא את ההיכל, וכן (איכה ב' ח') חשב ה' חיל וחומה, כהוא דאמר ר' הונא בריה דר' אחא שורה ובר שורה, הוא בירושלמי פסחים פ"ז ה"א (דף ל"ה ע"ב) ושם הגי' דאמר ר' אחא בשם ר' חיינא ויאבל חיל וחומה שורה ובר שורה, ואולי הי' כתוב בירושלמי ר' הונא בר אחא ונשתבש ונעשית ר' אחא בשם ר' חיינא. והנה סיפורים מהירושלמי באים במדרש איכה, רק נמצא במדרש איכה תוספות וביאורים ומרחיב הספור. והנה ארשום פה המקומות במדרש איכה אשר מקורם בירושלמי: (פתיחא ב') תני רשב"י אם

(א) אם לפעמים משנה קלת הנוסחא במדע איכה ממה שהיא בירושלמי אין לפסוק מזה כי לא אצל המסדר מהמדע מהירושלמי, כי יתכן לפני מסדר מהמדע הי' הנוסחא שלפניו בירושלמי נוסחא אחר קלת ממה שהיא כעת לפינו. וגם במדע עלתו הנוסחאות משנות מנוסחא אחד לנוסחא שני. ככ"י אחד סי' הנוסחא כך וכן ככ"י שני הוא נוסחא אחר והנוסחאות וגרסון כמו שכתבתי עכ"ל' רומי אצל נחמ' לפניו הספר, משנה מהמדעס. ולכונן מתאים נוסחא ס"ל עם נוסחא הירושלמי, לכן אין לדון מזה אם לפעמים הנוסחא משנה, ועל המאמרים האלה ועל השינויים העיומיים בהענות שלי במקומותם.

ראית עיירות נתלשות כו' עד רב הונא אמר למוד תורה אעפ"י שלא לשמה, הוא מירושלמי חגיגה פ"א ה"ז דף ע"ו ע"ג (אף כי מסדר הפתיחות לקח זה מן פסיקתא דר"כ איכה ק"ב ע"ב כי גם המאמר שלאחריו הוא נובע מהפסיקתא אבל מקור המאמר הוא בירושלמי). (פתיחא ב') ר' שמואל אמר וצבא תנתן בפשע בפשעה של תורה, הוא בירושלמי ר"ה פ"ג ה"ח נ"ט ע"א (וגם זה לקח המסדר מהפסיקתא דר"כ איכה קב"א ע"א). (פתיחא ה') ר' יודן שאל לר' אחא היכן הרגו את זכרי', הוא מירושלמי תענית פ"ד סוף ה"ה (והוא ג"כ בפסקא איכה קב"ב ע"א). (פתיחא י"ב) וישרוף את בית ה' זה ביהמ"ק כו' הוא בירושלמי מגילה פ"ג ה"א דף ע"ג ע"ד. (פתיחא כ"ג) א"ר יוחנן האומר לצולה חרבי זו בכל למה נקרא שמה צולה כו' הוא מירושלמי ברכות פ"ד דף ו' ע"ב. (פתיחא ל"ג) כל הפתיחא הוא מירושלמי סוף תענית דף ס"ט ע"ג עם איזה הוספות מהמסדר כמו שהעירוני בהערותי. (פתיחא ל"ד) א"ר יוסי בר הלפתא מירושלמי ושינים שנה לא נראה עוף מם בא"י כו', הוא בירושלמי תענית פ"ד ה"ח דף ס"ט ע"ב. (עוד שם) א"ר יודן, שבע שנים נתקיימה בהם גפירת ומלח כו', ירושלמי כלאים פ"ט סוף ה"ג וירושלמי כתובות פ"ב סוף ה"ג. (עוד שם) עובדא הוה בחד דהוה קאים ורדי כו', ירושלמי תענית שם.

וכן בגוף המדרש (איכה א') המתחיל חד כותי עבד גרמיה פתר תלמין כו' א"ל חמיתי בהלמי משקה זיתא משח כו', ועוד חלומות שלאחריו, הוא בירושלמי מעשר שני פ"ד ה"ט דף נ"ה ע"ב, ואיזה חלומות ופתריהון משונה קצת מאשר הוא במדרש, כמו שהעירוני על כלן בהערות שלי. (איכה א' ג') מעוני, ר' ביבי ור' הונא בשם רב האוכל טבל של מעשר עני הייב מיתה, הוא בירושלמי דמאי פ"ד ה"ה דף כ"ד ע"א וירושלמי קידושין פ"ב ה"ט דף ס"ב ע"א. (איכה א' ט"ז) אלה אזכרה בדרכים היו אומרים שמחתי באומרים לי בית ה' נלך כו', הוא בירושלמי בכורים פ"ג ה"ב דף ס"ה ע"ג. (איכה א' ט"ז) ד"א על אלה אני בוכיה, מרגאנום שחיק עצמות ילדה לו אשתו בט"ב כו', נמצא הוספור גם בירושלמי סוכה פ"ה ה"א דף נ"ה ע"ב, אבל כנראה לא שאב המסדר זה מן בירושלמי כי הוא משונה מאשר הוא בירושלמי ובסגנון אחר והי' לו מקור אחר עיין שם בהערה תי"ג. (איכה א' ט"ז) ד"א על אלה אני בוכיה מעשה ברתא בת ביהתום, גם המאמר הישני מעשה במרים בתו של נקדימן הוא בירושלמי סוף פ"ה דכתובות. (איכה א' ט"ז) ד"א על אלה אני בוכיה, בשני היו מתענין על מפרשי ים, הוא בירושלמי תענית פ"ד ה"ד דף ס"ח ע"ב. (איכה א' ט"ז) ד"א על אלה אני בוכיה ר' יהושע בן לוי אמר צמח שמו, כל המאמר עד דבי ר' שילא אמר הוא מירושלמי ברכות פ"ב ה"ד דף ה' ע"א באיזה שינוים. (איכה ב' ב') בלע ה' ר' פנחס בשם ר' הושע' ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות הי' בירושלים כו', הוא בירושלמי כתובות פ"ג ה"א, וויש פ"ג כמגילה (ונמצא גם בפסיקתא דר"כ פסקא איכה). (איכה ב' ב') בלע ה' רבי היה דורש בלע ה' עשרין וארבע אפין כו' כל המאמר עד הרם בעברתו הוא בירושלמי תענית פ"ד ה"ח דף ס"ח ע"ג באיזה שינוים ובסדר אחר. (איכה ב' ה') בלע ישראל לשלשה מקומות גלו ישראל, ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ז דף כ"ט ע"ג. (איכה ג' י"ט) קומי רוני בלילה. כל המאמר עד ראה ה' והביטה הוא מירושלמי ברכות פ"א ה"א דף ב' ע"ד. (איכה ג' ט') גדר דרכי בגוית, כל המאמר עד דוב אורב הוא מירושלמי מעשר שני פ"ה ה"ב דף נ"ו ע"א רכי המאמרים מהופכים ויש גם איזה שינוים. (איכה ג' ט"ז) רב כשהיה אוכל סעודה ט"ב כו', ירושלמי תענית פ"ד ה"ז דף ס"ט ע"ג. (איכה ג' כ"ט) יתן בעפר פיו, זה אחר משהה מקראות כו', ירושלמי חגיגה פ"ב רה"א דף ע"ו ע"א. (איכה ג' ס"א) נשא לבבנו אל כפוס, ר' אבא בר זבדא ור' תנחום בר הנילאי ור' יאשו' נפקין לתעניתא כו', ירושלמי תענית פ"ב ה"א דף ס"ה ע"א. (איכה ד' ב') ד"א בני ציון מעשה בר' יהושע שהלך לחומי, ירושלמי הוריות פ"ג ה"ז דף מ"ח ע"ב. (איכה ד' ב') המסולאים בפז, ר' יודן בן קרת בשם רשב"ג משחרב ביה"מ. הוא מירושלמי סוכה פ"ד ה"ז דף נ"ד ע"ד. (איכה ד' י"ג) מחטאת נביאיה, ר' יודן שאל לר' אחא היכן הרגו את זכרי', ירושלמי תענית פ"ד ה"ה דף ס"ט ע"א. (איכה ד' כ') רוח אפנו, ר' ישמעאל [בר' יוסי] ור' חיינא היו פושטים במגילת קינות בערב ט"ב, ירושלמי שבת פמ"ו

פשוטו ה"א דף ט"ז ע"ג. (איכה ה' ט"ז) שבת משוש לבנו, ר' אבא בר ירמי' אמר בראשונה כשהיתה אימת סנהדרין כו' ירושלמי סוטה פ"ט הי"ב דף כ"ד ע"ב. (איכה ה' ט"ז) נפלה עמרת ראשנו, ר' ירמי' דשבשב לבש עמרה של זית כו', ירושלמי סוטה פ"ט הי"ז דף כ"ד סוף ע"ב. (איכה ה' ט"ז) נפלה עמרת ראשנו בר בריה דריב"ל הוה ליה בלע אתא חר ולחש ליה. ירושלמי שבת סוף פ"ד ה"ג דף י"ד ע"ד, וירושלמי ע"ז פ"ב ה"ב דף ט' ע"ד.

7) במדרש איכה נמצאים דרשות אשר נראה כי נובעים מבראשית רבה. כמו שתראה: (פתיחא ד') ר' אבהו פתח והמה כאדם עברו ברית כו', הוא במדרש ב"ר פ"ט אות ט'. (פתיחא י') רב הונא בש"ר יוסף אמר קנמון היה גדל בא"י כו', ב"ר פס"ה אות ט"ז. (איכה א' א') חזא אתתא אתת לנבי ר' אלעזר אמרה ליה חמית דשרית דביתא פקעה כו', ב"ר פפ"ט אות ח'. (איכה א' ב') אין לה מנתם א"ר לוי כל מקום שנאמר אין הוה לה, הוא בב"ר סוף פ"ח. (איכה א' ג') היא ישבה בגוים. ר' יודן בר נחמי' בשם רשב"ל אלו מצאה מנוח כו', הוא בב"ר פ"ג אות ו'. (איכה א' י') ידו פרש צר, ארבעה דברים טובים היה חושב אברהם על לוט עד סופו ובני עמון כעמורה, הוא בב"ר פמ"א אות ג', ובמדרש איכה כתוב והדין ידו פרש צר כי נדרש שם על הכתוב הזה, אבל במדרש ב"ר כתוב: ועוד כתיב וידו פרש צר על כל מחמדיה ע"ש. (איכה א' י"ד) נתנני ה' בידי לא אוכל קום, ר' הונא אמר עשאו עבד מכוון לפני עצמו כו', הוא בב"ר סוף פ"ד. (איכה א' י"ז) פרשה ציון ר' אבא בר כהנא בשם ר' אבהו כתיב ויאמר אלהים יקוו המים, אמר הקב"ה יקוו לי המים מה שאני עתיד לעשות בהן משל למלך שבנה פלטרין כו', הוא בב"ר פ"ה אות א' וע"ש בפירש"י המיוחס לו שכתב כל ההגדה הזאת הוא מביאה במדרש איכה. (איכה ב' ב') בלע ה' רבי היה דורש הקול קל יעקב כו', ב"ר פס"ה סוף אות כ"א. (איכה ב' ב') אשרי מי שהוא רואה במפלתו של תרמוד כו', הוא בב"ר פנ"ו אות י"א. (איכה ג' כ"ג) חדשים לבקרים. עד חלקי ה', כל המאמר הוא בב"ר ריש פ"ח.

8) הפסיקתא דרב כהנא הי' לו למקויו ושאל ממנה הרבה דרשות. וגם איזה פתיחות נובעים מן הפסיקתא דר"כ פתיחא א' הוא מן פסקא דברי ירמי' (ק"י ע"ב). פתיחא ב' הוא מפסיקתא דר"כ פסקא איכה ק"ב ע"ב וכמו כן מחצי השנית מן פתיחא ב' המתחלת כה אמר ה' צבאות, התבוננו כו' לקח מן פדר"כ פסקא איכה ק"ב ע"א. פתיחא ג' הוא מפסקא איכה דף ק"ט ע"ב. פתיחא ד' מן פסקא איכה ק"ט ע"א. פתיחא ט' כל הפתיחא הוא מפסיקתא דר"כ פסקא אנכי קל"ז ע"ב ושם היא מיוסד על הכתוב חרפה שברה לבי (תהלים ס"ט כ"א) והמסדר מן הפתיחא הציג בראש ר' יצחק פתח ושם בפסיקתא הוא סתמי. פתיחא י"ב וישורף את בית ה' זה בית המקדש כו', דאמר ר' פנחס כו', הוא בפסיקתא פסקא איכה קב"א ע"ב. פתיחא כ"ג ר' יודן שאל לר' אחא היכן הרגו את זכרי', פסיקתא דר"כ פסקא איכה קכ"ב ע"א. פתיחא כ"ה עשר מסעות כו', פסיקתא דר"כ פסקא דברי ירמי' קי"ד ע"ב. פתיחא ל"ד א"ר אחא ג' דברים כו', הוא מפסיקתא פסקא דברי ירמי' קי"ג ע"א. גם בנוף המדרש תמצא הרבה מאמרים הנובעים מן הפסיקתא דר"כ כמו: (איכה א' א') א"ר לוי משל למטרונה אחת כו', הוא בפסיקתא דר"כ פסקא איכה קכ"א ע"ב, עיין הערה א'. (שם שם) ר' יהודה ור' נחמי', ר' נחמי' אמר אין לשון איכה אלא לשון קינה, הוא שם שם. (שם שם) ד"ה איכה ישבה בדר שאל הקב"ה למלאכי השרת מלך ב"ו כשהוא אבל כו', פסיקתא איכה דף קי"ט ע"ב ומובא בילקוט ישע"י רמז ר"ץ בשם הפסיקתא. (איכה א' ב') ד"ה ד"א בכה תבכה, אזכרה נגינתי בלילה, כל המאמר הוא מפסיקתא דר"כ פסקאותאמר ציון, ומובא בילקוט תהלים רמז תתט"ו בשם הפסיקתא. (איכה א' ב') אין לה מנתם כו', הוא מפסיקתא פסקא עניה סוערה ורני עקרה ונשנה גם בב"ר סוף פ"ח. (איכה א' ו') וילכו בלא כת לפני רודף כו', פסיקתא פסקא סליחות קס"ו ע"ב. (איכה א' כ"א) שמעו כי נאנחה אני, ר' יהושע דסכנני בשם ר' לוי פתח קריה עד סופו כמנוני לרעה ולא כמנוני לטובה, הוא מפסיקתא פסקא אנכי דף קל"ח ע"א ע"ב קל"ט ע"א. (איכה א' כ"ב) כי רבות אנתותי, את מוצא בכל דבר שחמאו ישראל בו לקו וכו' מתנחמים כו' עד ההפך עלי בלהות, כל המאמר

המאמר הוא בפסיקתא פסקא נחמו דף קכ"ה ע"ב, עד סוף הפסקא והמאמר נובע מהפסיקתא, כי שם מובא כל זה על שם הסיום ומתנחמין בכפלים נחמו נחמו עמי. (איכה ב' ב') בלע ה' ר' פנחס בש"ר הושע'י אומר ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות כו', הוא בפסיקתא פסקא דאיכה דף קכ"א ע"ב. (איכה ב' ג') גדע בחרי אף ר' עזרי' ור' אבהו בשם ריש לקיש כו', הוא מפסדר"כ פסקא ותאמר ציון קל"א ע"ב. (איכה ב' י"ג) מה אעידך עד נביאיך כל המאמר הוא בפסיקתא דר"כ פסקא נחמו נחמו קכ"ד ע"ב. (איכה ב' י"ט) קומי רוני בלילה, ר' פנחס בש"ר אלעזר בר מנחם אמר כנור היה נתון תחת מראשותיו כו', הוא בפסיקתא פסקא ויהי בחצי הלילה (ס"ב ע"ב). (איכה ג' כ"א) זאת אשיב ר' אבא בר כהנא אמר משל למלך, הוא בפסיקתא פסקא אנכי קל"ט ע"ב. (איכה ג' ל"ט) מה יתאונן אדם חי כו', הוא בפסיקתא ותאמר ציון ק"ל ע"ב ע"ש בהערות שלי. (איכה ג' מ"ד) סכותה בענן לך, ר' חנינא בר פפא בעי קומי ר' שמואל בר נחמני כו', הוא בפסיקתא פסקא שובה קנ"ז ע"א. (איכה ג' ס"ד) תשיב להם גמול כו', כל המאמר עד לפני ה' בגלגל, הוא מפסיקתא פסקא וזכור כ"ה ע"א. (איכה ד' ז') זכו נזיריה, א"ר יודן כל גזרה וגזרה שהיתה בירושלים כו', מעשה באדם אחד, הוא בפסיקתא פסקא עניה סוערה קל"ה ע"ב. (איכה ד' י"ג) מחסאת נביאיה, ר' יודן שאל לר' אחא היכן הרגו את זכרי', פסיקתא פסקא איכה קכ"ב ע"א. (איכה ד' ט"ו) סורו טמא, ר' חנינא פתר קרייא בבנות ירושלים, כל המאמר הוא בפסיקתא פסקא ותאמר ציון קל"ב ע"א. (איכה ה' כ"ב) כי אם מאס מאסתנו כהתיא דאמר ריש לקיש אם מאיסה כו', הוא בפסיקתא פסקא ותאמר ציון קל" ע"ב.

9) במבוא למדרש שו"ט סי' מ' אות ז' חשבתי כי המדרש שו"ט הי' למקור למדרש איכה ולקח דברים ממנו. אבל כעת ראיתי כי אין לברר מי לקח ממי כי שניהם הם מדרשים קדומים. ואלה הם המקומות אשר רשמתי שם. (פתיחתא אות ו') ר' אבהו בש"ר יוסי בר חנינא פתח אפרים לשמה תהי', נשנה בשו"ט ריש מזמור ע"ו. ואולי מסדר הפתיחות לקח משו"ט כי הפתיחות מאוחרים בזמן מן גוף המדרש איכה. (פתיחתא כ"ג) שמונה עשרה שנה היתה בת קול יוצאת בפלטין של נבוכדנצר כו', הוא בשו"ט מזמור ע"ט אות ב' ונשנה גם בקה"ר פי"ב פסוק וזכור את בוראך ואולי שאב משם. (פתיחתא ל') ארבעה מלכים היו מה שתבע זה לא תבע זה כו' נמצא ג"כ בגוף המדרש איכה פ"ד המתחיל לא האמינו מלכי ארץ נשנה בשו"ט מזמור ע"ט אות א' אבל קצת בסגנון אחר. (שם שם) ריב"ל אמר לשתי לילות ויום אחד הי' הקב"ה מאיר לו כו', הוא בשו"ט מזמור י"ח אות ג' אבל יותר נכון כי הוא נובע מן פסיקתא דר"כ פסקא אחרי מות (קע"ה ע"ב). בגוף המדרש (פ"א ט') פסוק טומאתה, כתוב כרו לי ודים שיהות, המאמר הוא ג"כ במדרש שו"ט מזמור כ"ב אות י"ז ואין לברר מי לקח ממי, עינין שו"ט שם הערה ש"ל. (פ"א י"ד) פסוק הכשיל כחי א"ר תנחום בר' חנינא ארבעה דברים מתישין הבח כו', הוא בשו"ט סוף מזמור ל"א וגם בכאן אין להכריע. (פ"ב ג') פסוק גדע בחרי אף, עשר קרנות הם, הוא בשו"ט מזמור ע"ה אות ה'. (שם) ויבער ביעקב כאש להבה, אמר ריש לקיש כשהפורעניות באה לעולם אינו מרגיש תהלה אלא יעקב, הוא בשו"ט סוף מזמור י"ד אבל בסגנון אחר ע"ש הערה ל"ד. (פ"ג כ"ג) חרשים לבקרים ר' סימון אמר על שאת מדרשנו בבוקרן של מלכות, התהלת המאמר מובא בשו"ט מזמור כ"ה אות ב', אבל כל המאמר נובע מן ב"ר ריש פ"ה. (פ"ד י"א) ויצת אש בציון כתיב מזמור לאסף בכיה מבעי ליה, הוא בשו"ט מזמור ע"ט אות ג', אבל בסגנון אחר ע"ש הערה ל"ב. (שם י"ט) פסוק קלים הי' רודפנו ר' אייבו אומר כו', במדרש שו"ט מזמור ז' אות י' הוא בסגנון אחר, עינין מדרש איכה הערה קי"ג. (פ"ה כ"א) פסוק השיבנו אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה כו', במדרש שו"ט סוף מזמור פ"ה הוא בסגנון אחר.

10) מדרש איכה ותלמוד בבלי.

בפרק ה' הבאתי כי התלמוד ירושלמי היה למקור למדרש איכה והבאת שם הרבה דוגמאות, לא כן תלמוד בבלי, המסדר מן מדרש איכה לא ראה עוד

עוד (א) ואם נמצאים לפעמים איזה מאמרים במדרש איכה הדומים קצת להמאמרים בתלמוד בבלי (ב), יראה כל קורא משכיל כי משונים הם זו מזו, והמאמרים בבבלי הם מאוחרים, גם משונה בהם שמות האומרים כאשר תראה להלן, והמסדר מתלמוד בבלי לא לקח מן מדרש איכה, וראיתי כי הרב החוקר מהרה"ו בספרו דר"ו ח"ג דף נבוא לשער כ"ב וו"ל: מצאנו דוגמאות מן המדרש איכה בתלמוד בבלי וכשנתבונן בהן נבוא לשער כי היה ספר אנדה הוזה למראה עיני מסדר הבבלי. אולם לדעתי המסדר מהבבלי לא שאב מן מדרש איכה ואולי לא ראוי, כמו שתראה בתמאמרים אשר יש להם דמיון קצת. (ברכות ג' ע"ב) אמר רב אחא בר ביזא א"ר שמעון חסידא כנור היה תלוי למעלה ממפתח של דוד וכיון שהגיע הצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו כו'. ובמדרש איכה פ"ב פסוק קומי רני בלילה טובא זה בשם ר' לוי והמאמר במדרש נובע מפסיקתא דר"כ פסקא ויהי בחצי הלילה (ס"ג ע"א) ושם משונה הני' במאמר של ר' לוי והעירותי שם בהערה י"ז במדרש איכה שנו המעתיקים את הלשון ושמו בפי ר' לוי דברי ר' אחא בר ביזא מש"ס בבלי יען כי חשבו כי שני המאמרים שוים בענינם ולא ראו השנו הרק אשר ביניהם ע"ש.

(ברכות ז' ע"א) כמה רנע כו', ובאיכה רבה פ"ב פסוק קומי רני בלילה טובא מנין אחר בשם שמואל.

(ברכות מ"ח ע"ב) אמר רב מתנא אותו היום שניתנו הרוני ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב כו' ובמדרש איכה פ"ב פסוק בלע ה' טובא ר' הונא אמר יום שניתנו הרוני ביתר לקבורה תקבעו הטוב והמטיב כו', והוא כמו שהוא בירושלמי תענית פ"ד דף ס"ט ע"א בשם ר' הונא והוא כמו ר' הונא.

(שבת כ"ה ע"ב) נשיתי טובה אמר רבי ירמ' זו בית המרחץ, ור' יוחנן אמר זו רחיצת ידים ורגלים בחמץ, וברבה פ"ג פסוק ויגרם נשיתי טובה ארשב"ג זו רחיצת ידים ורגלים אחר המרחץ. ע"ש במ"ב ועיין ביפה ענף שכתב בפ"ב דשבת איתא הדרש באופן אחר.

(שבת ס"ב ע"ב) דרש רבא בריה דרב עילאי מאי דכתיב יען כי גבהו בנות ציון כו' אבל באיכה רבה פ"ד פ' סורו טמא נמצא המאמר באופן אחר ושמות האומרים הם אחרים והוא כלשון פסיקתא דר"כ פסקא ותאמר ציון (קל"ב ע"א) וע"ש בהערות שלי העירותי על השינויים.

(עירובין נ"ג ע"ב) מסופר מר' יהושע בן חנני' מימי לא נצחני אדם חוץ מאשה תינוק ותינוקת, והמעשה מן תינוק ותינוקת מסופר באיכה רבה פ"א פסוק רבתי בניים המתחיל מעשה בר' יהושע באופן אחר, ומובא שם עוד הרבה ספורים מן התינוק אשר ליתא בבבלי, וכאשר הוא בבבלי טובא במס' ד"א רבה פ"ו ע"ש.

(פסחים ס"ד ע"ב) פעם אחת ביקש אנריפס המלך ליתן עיניו באוכלמי ישראל כו', באיכה רבה פ"א פסוק העיר רבתי עם הוא במנגון אחר והוא כמו בתוספתא סוף פ"ד דפסחים.

(פסחים קי"א ע"ב) תרי קמבי הוי כו', ובאיכה רבה פ"א פסוק כל רודפיה ר' אבא בר כהנא ור' לוי כו', משונה הוא מאשר מובא בגמרא שם וגם בעל יפה ענף כתב שם סוגיא דמיהרא בפרק ערבי פסחים גבי תרי קמבי הוי כו', הוא דלא כדברי המדרש כאן.

(ר"ה ל"א ע"א) עשר מסעות נסעה שכינה כו'. ובפתיחא דאיכה סי' כ"ה, הגוסחא משונה והוא כמו שהוא בפסיקתא דר"כ דברי ירמ' ע"ש הערה צ"א.

(יומא ל"ח ע"ב) מעשה בדואג בן יוסף שהניחו אביו בן קמן לאמו בכל יום היתה אמו מודרתו במספחים וכו'. ובאיכה רבה פ"א פסוק על אלה אני בוכיה מסופר המעשה מדואג בן יוסף

(א) ונפתימות שהם קצת מאוחרים לנוף המלכט איכה נמלח איזה דברים ששאז מהבבלי פיין לפייל פלק ב'. (ב) ונמלח איזה מתחמים אשר הוסיפו המעתיקים, והו המדפוסים נמלח בבלי אל המלכט איכה כמו המעתיקים בהענות פיין לדוגמא פ"א הערה קי"ב והערה רמ"ט והערה רמ"ב.

יוסף שמת והניח בן קטן לאמו כו' ועוד שינויים, וגו' המדרש הוא כמו שהוא בת"כ בחקתי פרק ו' ה"ג ירושלמי הוריות פ"א ה"ז דף ס"ח ע"ב .

(סוכה נ"ה ע"ב) „א"ר אלעזר הגי שבעים פרים כנגד מי, כנגד שבעים אמות, ובמדרש איכה פ"א פסוק אוכרה מובא א"ר פנחס אותם שבעים פרים שהיו ישראל מקריבים בחג כנגד שבעים אמות הם, כדי שלא יצדה העולם מהם, וכ"ה כפסיקתא דר"כ פסקא ביום השמיני עצרת וע"ש הערה ע"ב וע"ג .

(תענית כ"ז ע"ב) אנשי משמר יושבין ד' תעניות, בשני על יורדי הים, בשלישי על הולכי מדברות, ברביעי על אסכרה, בחמישי על עוברות ומניקות כו', ובאיכה רבה פ"א פסוק על אלה הלשון משונה קצת ובמדרש הוא כלשון הירושלמי תענית פ"ד ה"ד דף ס"ח ע"ב .

(מגילה י"ד ע"א) א"ר אבא בר כהנא גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים וז' נביאות שנתנבאו להן לישראל שכולן לא החזירו למוטב ואילו הסרת טבעת החזירה למוטב, ובאיכה רבה פ"ד פסוק תם עונך מובא בשם רשב"ל טובה היתה הסרת טבעתו של אחשוורוש על ישראל במדי מששים רבוא נביאים שנתנבאו בימי אליהו, למה, שבוזה היתה גאולה ובוזה לא היתה גאולה .

(מגילה פ"ז ע"א) ויאמר ויאמר א"ר אבהו בתחלה ע"י מתורגמן כיון דאמרה ליה מדבית שאול קאתינא מיר ויאמר „לאסתר המלכה", ובאיכה רבה פ"א פסוק ממרום מובא בשם רב שאמר בשם ר"א בסגנון אחר ולהיפך ממה שהוא בגמרא .

(יבמות ט"ז ע"ב) אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יוחנן מאי דכתיב ידו פרש צר על כל מחמריה זה עמון ומואב בשעה שנכנסו להיכל הכל נפנו על כסף וזהב כו', ובאיכה רבה פ"א פסוק ידו פרש צר הוא בסגנון אחר ולא בשם רשב"ל וכך איתא שם את מוצא בשעה שנכנסו שונאים לבית המקדש נכנסו עמונים ומואבים עמהם והיו הכל רצין לבו כסף וזהב כו' ונמצא שמה גם מאמר בשם ר' יהודה בר סימון בש"ר לוי בר פרטא ע"ש . (יבמות ס"ג ע"ב) נתנני ה' בידי לא אוכל קום אמר רב חסדא אמר מר עוקבא בר חייא זו אשה רעה וכתובתה מרובה, ובמדרש איכה פ"א פסוק הכשיל כחי מובא זה בשם רבנן .

(נדרים ס"ד ע"ב) תניא ארבעה חשובין כמת, ובאיכה רבה פ"ג פסוק בלה בשרי מובא זה בשם ר' שמואל כמו שהוא בב"ר פע"א אות ו' .

גיטין נ"ז ע"א) הוה בה תלתא עתירי נקדימון בן גוריון ובן כלבא שבוע ובן ציצית הכסת כו' אבא סקרא ריש בריוני דירושלים בר אחתיה דרבן יוחנן בן זכאי כו', ובאיכה רבה פ"א פסוק ה' צריה הוא באופן אחר ע"ש .

(גיטין נ"ז ע"א) כפר ביש כפר שיהלויים כפר דכריא והובא מעמים לשמותם, ובאיכה רבה פ"ב פסוק בלע ה' מובא מעמים אחרים, והמעמים הם כמו שהוא בירושלמי תענית פ"ד דף ס"ט ע"א ע"ש .

(גיטין נ"ז ע"ב) בענין דמו של זכרי' דהוה קא מרתח . עיין באיכה רבה פ"ב פסוק בלע ה' בסגנון אחר ובמדרש הוא כלשון הירושלמי תענית פ"ד דף ס"ט ע"א .

(שם שם) הקול קול יעקב והידיים ידי עשו, הקול זה אדריינוס קיסר שהרג באלכסנדריא של מצרים ששים רבוא על ששים רבוא, קול יעקב זה אספסיינוס קיסר שהרג בכרך ביתר ארבע מאות רבוא, ואמרי לה ארבעת אלפים רבוא כו' . ובאיכה רבה פ"ב פ' בלע ה' א"ר יוחנן הקול קול יעקב קול אדריינוס קיסר הרג בביתר שמונים אלף רבוא בני אדם כו' .

(שם נ"ז ע"ב) אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ארבעים סאה קצוצי תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר, ר' ינאי בר' ישמעאל אמר שלש קופות של ארבעים ארבעים סאה, במתנתהא תנא ארבעים קופות של שלש סאין, א"ר אמי ארבעה קבין מוח נמצאו על אבן אחת, ובאיכה רבה פ"ב פ' בלע ה' הוא באופן אחר א"ר יוחנן שלש מאות מוחי תנוקת נמצאו על אבן אחת, ושלוש מאות קופות של קצוצי תפילין נמצאו בביתר וכל אחת ואחת יאחת מחוקת שלש סאין, והוא כלשון הירושלמי תענית פ"ד דף ס"ט ע"א . ושם ליתא שם האומר רק „אמרו" .

(שם שם) מעשה בר' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון כו' מכשן אשיב מבין שיני אריה כו', ובאיכה רבה פ"א פסוק על אלה אני בוכיה מסופר באופן אחר, וגם המ"ב כתב שם בפ' הניקון תמצא הענין קצת באופן אחר.

(שם נ"ח ע"א) ת"ר מעשה בר' יהושע בן חנניא שהלך לכרך גדול שברומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים כו'. וזה מובא ג"כ כן באיכה רבה פ"ד פסוק בני ציון היקרים אבל מקור המאמר הוא בתוספתא הוריות פ"ב.

(שם שם) מובא מעשה בבנו ובבתו של רבי ישמעאל בן אלישע שנשבו לשני אדונים לימים נודונו שניהם במקום אחד כו', ובאיכה רבה פ"א פסוק על אלה אני בוכיה מובא מעשה כזו בבני צדוק הכהן ובסגנון אחר ובאריכות יותר, ע"ש.

(שם ע' ע"א) ג' דברים מכחישים כחו של אדם פחד דרך ועון, ובאיכה רבה פ"א פסוק הכשיל מובא בשם ר' תנחום בר' ירמי' ארבעה דברים מתישין כחו של אדם תענית דרך עון ומלכות, ועיין שו"ט מזמור ל"א הערה ל"ה מה שהעירותי שם.

(ב"ק מ"ז סע"ב) וכבוד עשו לו במותו מלמד שהושיבו ישיבה על קברו כו' אלא שהניחו ס"ת על מותו ואמרו קיים זה מה שכתוב בזה. ובאיכה רבה בפתחא כ"ה. מה כבוד עשו לו ר' יהודה בר סימון אמר בית וועד בנו למעלה מקברו בשעה שהיו הולכים לשם היו אומרים לו למדנו, ר' חנין אמר ספר תורה נתנו למעלה מקברו ואמרו זה שהוא מוטל בארון זה קיים מה שכתוב בזה ורבנן אמרי הציעו לו טפמיות כו'.

(ב"ב צ"ג ע"ב) היה רשב"ג אומר מנהג גדול היה בירושלים מפה פרוסה ע"ג הפתח כל זמן שמפה פרוסה אורחין נכנסין נסתלקה המפה אין האורחין נכנסין. ובאיכה רבה פ"ד פסוק בני ציון ד"ה מעשה. רשב"ג אומר מנהג גדול היה בירושלים פורשין מטפחת על גבי הפתח, כל זמן שהמטפחת פרושה אורחין נכנסין, נסתלקה המטפחת אין רשות לאורחין להכנס אלא שלש פסיעות. המקור הוא בתוספתא ברכות פ"ד, והסיום במדרש "אלא שלש פסיעות" הוא מיותר ונשתררב ממאמר שלפניו בתוספתא, הבא אחר שלש פרפראות אין לו רשות לכנוס. ומה נעשית בטעות אלא שלש פסיעות.

(סנהדרין כ"ג ע"א) אמר רב יהודה אמר רב כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמין על השטר אלא א"כ יודעין מי חותם עמהם כו', ובאיכה רבה פ"ד פסוק בני ציון היקרים מה היתה יקרותן רשב"ג אומר כו' ע"ש.

(סנהדרין מ"ח ע"ב) ויורו הזורים למלך יאשיהו (דה"ב ל"ה) אמר רב יהודה אמר רב שעשו כל גופו ככברה. ובאיכה רבה פ"א פסוק צדיק הוא ה' מובא זה בשם ר' מני שלש מאות הצים היו בו עד שנעשה גופו ככברה.

(סנהדרין צ"ה ע"ב) וכמה נשתייר מהם רב אמר עשרה כו' כמה נער יכול לכתוב עשרה, ושמואל אמר תשעה כו' ריב"ל אמר י"ד, ר' יוחנן אמר חמשה כו'. ובאיכה רבה פ"ד פסוק לא האמינו כתוב כמה נשתייר מהן רב אמר עשרה שנ' ונער יכתבם, שכן דרכו של נער להיות כותב יו"ד. (וכן יש לתקן בגמרא שכן נער יכול לכתוב י' ר"ל אות י' והמדרסים הציגו בטעות עשרה) ועי' תוס' מנחות כ"ט ע"א ד"ה קוצו של יוד ר' אליעזר אומר ששה כו' ר' יהושע אומר חמשה ר' יהודה בר סימון אמר תשעה כו' ר' תנחום בר חניליא אמר ארבעה עשר כו'. ועיין מדרש תהלים מזמור ע"ט אות א' ובהערות שלי. (סנהדרין צ"ח ע"ב) דבי ר' שילא אמרי שילא שמו כו' דבי ר' ינאי אמרי ינון שמו כו'. והסיום ו"א מנחם בן חזקיה שמו, ורבנן אמרי היוורא דבי רבי שמו כו' ליתא באיכה רבה פ"א פסוק על אלה, ושם אתיא ר' ביבא סגנורא אמר נהירא שמו.

(סנהדרין ק"ב ע"א) א"ר יצחק אין לך כל פורענות כו', ובאופן אחר איכה רבה פ"א פ' כל רעיה ר' יהודה בשם ר' יוסי אומר אין לך דור ודור שאינו נוטל מחמאו של ענל.

(סנהדרין ק"ד ע"א) אמר רבה א"ר יוחנן מפני מה לקו ישראל באיכה מפני שעברו על ל"ו כריתות שבתורה, ובמדרש איכה פ"א א"ר לוי לא גלו ישראל עד שכפרו בל"ו כריתות שבתורה מנין איכה.

(שם שם) אמר ר' יהודה אמר רב כאלמנה ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך

בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה, ובאיכה רבה פ"א מובא זה בשם ר' אבא בר כהנא.

(שם שם) ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא (במדבר י"ד) אמר רבה א"ר יוחנן אותו היום מ"ב היה, אמר להן הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכיה של הנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות, ובאיכה רבה פ"א פסוק אזכרה מובא א"ר שמעון בן יוחאי אמר הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכיה של תפלות, סופכם להיות בוכים בכיה של ממש, והיכן בכו ישראל בכיה של תפלות ותשא כל העדה ויתנו את קולם [ויבכו וגו']. גם נמצא שם הסיום בשם ר' איבו ור' יהודה בר סימון היכן בכו בכיה של ממש.

(שם שם) ת"ר מעשה בשני בני אדם שנסבבו בהר הכרמל והי' שבאי מהלך אחריהם אמר אהר מהם לחבירו נמל שמהלכת לפנינו סומא באחת מעיניה ומעונה שתי נודות אתה של יין ואחת של שמן כו'. ועיין סיפור בעין זה באיכה רבה פ"א בכאמר חד מאתינס אתא לירושלים עבד תלת שנין ופלג למילף לישן דחוכמתא כו' ועיין בהערות שלי למדרש איכה שם. הערה ק"ז והערה ק"ח:

(שם שם) ד"א בלילה שכל הבוכה בלילה קולו נשמע, ד"א בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו, ובאיכה רבה פ"א פסוק בלילה הוא בסגנון אחר למה בלילה לפי שאין קול הולך אלא בלילה, א"ר איבו לילה מושך עמה קינה.

(שם שם) מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל כו' הוא בשינוי קצת באיכה רבה פ"א פ' בלילה, ונאמר שם, והיה לה בן תשחורת" גם, והיה נזכר חורבן בית המקדש" וליתא בגמרא.

(שם שם) היו צדיה לראש, אמר רבה א"ר יוחנן כל המיצר לישראל נעשה ראש, ובמדרש איכה פ"א פסוק היו צדיה מובא זה בשם ר' הילל בר' ברכי' כל מי שבא להציר לישראל נעשה ראש.

(סנהדרין ק"ד ע"ב) פצו עלינו פיהם אמר רבה א"ר יוחנן בשביל מה הקדים פ"א לעיין בשביל מרגלים שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם. ובאיכה רבה פ"ב פסוק פצו עלינו פיהם מובא כתמי למה הקדים פ' לע' לפי שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם.

(מכות כ"ד ע"א) וכבר היה ר"ג וראב"ע ור' יהושע ור"ע מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי כו', ונמצא ג"כ באיכה רבה פ"ה פ' על אלה אני בוכיה, ונובע מן ספרי עקב פסקא מ"ג.

(בכורות ח' ע"ב) מסופר מחכמה של סבי דבי אתונא אשר עלה עליהם בחכמה ר' יהושע בן חנניה, ובמדרש איכה פסוק רבתי בנוים מסופר איך עלו עליהם בחכמה זו אנשי ירושלים, ואחת השאלות הנמצאות בתלמוד בבלי מסבי דבי אתונא לריב"ח לנסותו, ותשובתו אליהם. אייתי ליה תרי ביעי אמרו ליה הי' דוגתא אוכמתי (איזה של תרנגולת שחורה) והי' דוגתא תיורת, אייתי להו תרי גביני אמר להו הי דעיני אוכמתי והשאלה לתשובה, כי זקן אחד מאתונס בא לירושלים ונתן פרומות לתינוק לקנות לו ואיזה של לבן, ויען אליו התינוק אתה איש זקן הראני איזה ביצה היא מתרנגולת שחורה ואיזה היא מלבנה, ועוד בתלמוד אמרו סבי דבי אתונא לריב"ח יש לנו באר במדבר הביאנו לעיר, אמר להם עשו לי חבלים מסובין ואביאנו. ועוד אמרו לו אבן של ריהיים נשבר לנו תפור אותו, השיבם הוציאו לי חוטין ממנו ואתפרהו. ובמדרש איכה מסופר אחד מאתונס בא לירושלם ומצא שם מדוכה נשברת ויבאיה שמה לחייט ויאמר לו תפור אותה לי, הוציא החייט מלא קמצו חול ויאמר לו ארוג לי חוטין מזה ואתפור לך המדוכה, ועוד איזה דמויות. ויפה העיר הגאון בעל ערך מלין דף רנ"ב, האגדה של תלמוד בבלי בענין זה מאוחרת הרבה לאגדה של המדרש איכה ושמעו בבבל סיפורים מחכמי בני אתונא בזמן קודם להם וכן שמעו על ריב"ח כי חכם מפורסם היה ובא הסיפור איך

מבוא

איך נצח ריב"ח את בני אתונא בשיתתם עמו, ובמדרש איכה באה השמועה רק על יתרון בני ירושלים נגד בני אתונא המפורסמת בתכמת העולם.

ז) המדרשים אשר השתמשו במדרש איכה:

1) במדרש שמות רבה פכ"ז ריש יתרו במאמר א"ר יהושע בן לוי כשהגלה נבוכדנצר את ישראל לבבל היו כפותים מאחוריהם, נמצא שם הוספה בגוף המדרש „כמו שכתוב במדרש איכה עד כי מפני חרבות נדרו“, ובמדרש איכה פ"ב סוף פסוק בלע ה' לא נמצא המאמר מ' יהושע בן לוי רק מתחיל שם: הלכו להם אצל ישמעאלים והוציאו להם מיני מלוחים ונודות מנופותות כו', ורק הסיום נמצא שם כי מפני חרבות נדרו מפני חרבו של נבוכדנצר נדרו. והמאמר בשלימות נמצא בתנחומא הנדפס מכבר יתרו אות ה' ומתחיל שם א"ר יהושע בן לוי כשהגלה נבוכדנצר את ישראל לבבל היו כפותים ידיהם מאחוריהם כו', ומסופר גם שם כיון שעברו על בני ישמעאל כו', יצאו בני ישמעאל לקראתן והוציאו להן פת מלוח והביאו נודות ריקים כו', וסיים גם שם כי מפני חרבות נדרו כו'. לכן לרעתי יותר נכון להגיה „כמו שכתוב במדרש תנחומא“ ובודאי ה' כתוב כמו שכתוב במ"א והוא ר"ת במדרש אחר, או במדרש אגדה, והמעתיקים או המדפיסים הציגו במדרש איכה. וגם הדרוש במדרש שמות רבה שם על טוב שבן קרב מאח רחוק, והוא בתנחומא שם, ובעל מסדר שמ"ר שאב הרבה מהתנחומא ל' שמות הנדפס מכבר, והתנחומא הנדפס מכבר ל' שמות הוא הילמדנו מ' שמות, עיין מבוא התנחומא ס' ט' אות ב', ומאמרים מן מדרש איכה רבה לא נמצאים.

2) מדרש ויקרא רבה הוא מן המדרשים הקדומים (ה' כבר מסודר לפני בעל הערוך ורש"י ז"ל ונזכר בתשובת הגאונים שערי תשובה ס' מ"ה „באגדה דויקרא רבה“) כבר שמש במדרש איכה כמו: (פ"ו אות ה') א"ר אהבה בר זעירא כתיב עשה ה' אשר זמם, עד ר' יעקב דכפר חנין אמר בזע פורפרייה, הוא ממדרש איכה רבה פ"ב י"ז פסוק עשה ה' אשר זמם. עוד שם (פ"ז אות ה') וערבה לה' מנחת יהודה וגו' כימי עולם זה משה כו', הוא באיכה רבה ה' כ"א פסוק השיבנו.

עוד שם (פ"ט אות א') קומי רוני בלילה ר' יודן וריש לקיש כו' הוא במדרש איכה פ"ב י"ט פסוק קומי רוני. עוד שם (פמ"ו אות ד') ר' ישמעאל בר' יוסי ור' חנינא היו פושטים במגילת קינות בערב ט"ב כו', הוא במדרש איכה ד' כ' פסוק רוח אפנו. עוד שם, (ריש פמ"ו) ר' חנינא פתר קרייה בבנות ירושלים כו', הוא במדרש איכה ד' ט"ו פסוק סורו טמא. עוד שם (ריש פי"ז) טוב ה' לקיוו יבול לכל כו', הוא במדרש איכה ג' כ"ה פסוק טוב ה' לקיוו. עוד שם (פי"ט אות ה') א"ר שמלאי צער גדול נתן הקב"ה לאשה כו', ר' יוחנן בשם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר כו', הוא במדרש איכה ה' י"ז פסוק על זאת היה דוה לבנו, ובו"ר הוא קצת ברחבה. מדרש במדבר רבה (א) ודברים רבה, לא מצאתי בהם דברים אשר שאבו מן מדרש איכה:

3) מדרש שיר השירים רבה. פ"א פסוק אל תראוני ר' יוחנן מייתי לה מן הדא משא דמשק וגו' עובות ערי ערוער מה זה עומד בדמשק ומזכיר ערוער כו', נמצא בפתיחא י' אבל שם מתחיל ר' יצחק פתח ובמדרש שה"ש מתחיל ר' יוחנן מייתי לה מן הדא ואולי מקור אחר ה' להמסדר מן מדרש שה"ש. ובמדרש שה"ש שם מוגא רק ההתחלה וכל המאמר נמצא גם באסתר רבה פ"ג ס' ד' והסיום משונה שם ממה שהוא בפתיחא דאיכה רבה. עוד שם פ"ג פסוק כמעט שעברתי אמר רשב"ג ע"י שהריהו מקצת צרתן של מלכות קצרה רוחן של אבותינו בתחלה, הוא באיכה רבה פ"ה פסוק בנפשנו: עוד

(א) במדרש נמ"ר פי"ב אות ג' ולמה קרי ליה קטב כ' אבא נכ כסנא אמר דהוה זנא סוגיה מן נלשין דלרנע עד סופיה דמשע כו', נמצא בקצת סימנים באיכה רבה פ"א פסוק כל דודפיה סגויה בין המלכים, וסי' להמסדר מקור אחר.